

УДК 342.722.1

І. П. Андрусяк**ІДЕЯ ҐЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ У ПОГЛЯДАХ
МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА**

Проаналізовано погляди Михайла Драгоманова на ідею гендерної рівності, тобто рівності політичних, економічних, культурних, соціальних та інших прав і свобод людини незалежно від її статевої приналежності. Розглянуто шляхи втілення цієї ідеї в життя, конституційно-правові механізми її забезпечення розроблені в конституційному проєкті мислителя, його вплив на формування поглядів Івана Франка, Михайла Павлика, Наталії Кобринської.

Ключові слова: Михайло Драгоманов, Вільна Спілка, Іван Франко, Михайло Павлик, Наталія Кобринська, гендерна рівність.

Ідея гендерної рівності, яка сьогодні сприймається невід'ємним атрибутом розвинутого демократичного суспільства та правової держави, в своєму розвитку пройшла складний і багатоетапний шлях. Хоча було б очевидним перебільшенням стверджувати, що чинне законодавство, існуюча судова й адміністративна практика сучасної України вільні від гендерних упереджень, стереотипів, порушень принципу гендерної рівності. Підтвердженням цього є прийнята 25 січня 2011 р. Парламентською асамблеєю Ради Європи резолюція 12491 «Становище жінки в Україні» [1]. В ній, зокрема, констатується наявність серйозних проблем щодо становища жінки і забезпечення гендерної рівності в нашій державі. Така ситуація продовжує зберігатися, незважаючи на те, що ще в 2001 р. Кабінет міністрів України прийняв постанову № 479 «Про Національний план дій щодо поліпшення становища жінок та сприяння впровадженню гендерної рівності у суспільстві на 2001–2005 роки», метою якого було «поліпшення становища жінок, підвищення їх ролі у суспільстві» [2], та у 2005 р. – закон «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», мета якого – «досягнення паритетного становища жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства шляхом правового забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, ліквідації дискримінації за ознакою статі та застосування

спеціальних тимчасових заходів, спрямованих на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізувати рівні права, надані їм Конституцією» [3]. Зрозуміло, що прийняття потрібного закону не змінить одразу і докорінно ситуації. Тільки загальне усвідомлення необхідності таких змін може дати позитивні результати. Необхідно не тільки використовувати зарубіжний досвід творення суспільства гендерної рівності, але й максимально актуалізувати здобутки попередніх історичних періодів, які, безумовно, мали місце і в теоретичному осмисленні, і в суспільній практиці. Можна з певністю стверджувати, що ідея покращення правового статусу та суспільного становища жінки завжди була й залишається складовою всіх прогресивних ідеологій, теорій, учень, рухів, і навпаки, все реакційне, ретроградне, безперспективне супроводжувалося та супроводжується запереченням гендерної рівності, твердженням про те, що та чи інша сфера суспільного буття є «не жіночою справою», намаганням підвести «наукову» чи релігійну основу під дискримінаційні суспільні практики щодо жінки. І сьогодні ще достатньо багато осіб чоловічої статі, які, за влучною характеристикою Антона Чехова, вважають, що «Отечеству женщины не приносит никакой пользы. Она не ходит на войну, не переписывает бумаг, не строит железных дорог, а запирая от мужа графинчик с водкой, способствует уменьшению акцизных сборов» [4, с. 115]. Тому подальший розвиток України як демократичної, правової, соціальної держави значною мірою залежить і від того, наскільки повно і всесторонньо буде утверджуватися в чинному законодавстві, суспільно-політичних та правових відносинах ідея гендерної рівності. Без неї, не викоринивши пережитки патріархальності та тоталітаризму, неможливо побудувати відкрите, толерантне, ефективне суспільство.

Одним із ефективних шляхів у цьому напрямку є використання здобутків попередніх етапів розвитку української правової думки. Невід'ємним елементом української національної ідеї, духовні основи якої заклав Тарас Шевченко, завжди була ідея несприйняття поневолення жінки, її безправного пригнобленого становища. Іван Франко писав: «Шевченко найрівніших тонів добував із своєї кобзи, коли йшло о представлення недолі жіночої. Не знаю в літературі всесвітній поета, котрий би так витривало, так гаряче і з

цілою свідомістю промовляв в обороні жінок, в обороні їх права на повне, чисто людське життя, котрий би таким могучим словом бичував усе те, що в'яже, деморалізує і тисне жінчину. Не знаю в літературі всесвітній поета, котрий би представив так високий а так щиро людський ідеал жінки-матері, як се вчинив Шевченко в своїх поемах «Відьма», «Неофіти» і «Марія». Не посвячення своєї людської індивідуальності для чоловіка, але найвище натуження тої індивідуальності для діла милосердя, переможення власних терпінь, забуття власних ураз, де йде о службу високій і піднесеній ідеї – добра загалу, добра людськості – отсе ідеал жінки, який полишив нам у спадщину Шевченко. Тож не диво, що й найвищий дотеперішній здобуток людськості на полі моральнім, велику ідею любові ближнього, сю основну ідею християнства, Шевченко в головній мірі вважав ділом жінчини – Марії, матері Ісусової» [5, с. 122].

Закономірною є та увага, яку приділяв питанню становища і статусу жінки найбільший український мислитель другої половини ХІХ ст. Михайло Драгоманов. Він прагнув збагатити український національний рух передовими і прогресивними ідеями свого часу, активно і рішуче виступав за гендерну рівність як за повну і безумовну рівність людей у їх політичних, громадянських, економічних та інших правах, без огляду на статеву приналежність. Не буде перебільшенням стверджувати, що саме завдяки Михайлові Драгоманову, його впливу цією проблемою зацікавилися Іван Франко та Михайло Павлик, найбільш послідовні та активні прихильники гендерної рівності в українській правовій думці другої половини ХІХ ст. Суттєвим, якщо не визначальним, був також його вплив на Наталію Кобринську, засновницю та організаторку українського жіночого руху. Завдяки братові активно зацікавилася питанням рівноправності жінок і чоловіків сестра Ольга (пізніше відома українська письменниця Олена Пчілка), «яку по смерті батька він узяв на свої руки й дав їй чудове на ті часи виховання» [6, с. 138]. Важко погодитися з відомою дослідницею українського жіночого руху Мартою Богачевською-Хомяк, яка стверджує: «Рідний брат Олени Пчілки, Михайло Драгоманов, недооцінював значення її громадської діяльності. Його ідеї мали величезний вплив на формування генерації, на долю якої прийшлися соціально-політичні потрясіння початку ХХ ст. Він підтримував

рух за рівноправність жінок, заохочував і готував свою доньку до вступу до вищої школи, користався з допомоги дружини у своїй роботі, але вважав, що місце жінки – в хаті з дітьми» [7, с. 59]. Яка ж це підтримка рівноправності жінок, якщо є переконання, що їх місце «в хаті з дітьми». Це, як видається, данина фемінізму як ідеології, котра протиставляє людей за їх статевою ознакою, а не сприймає гендерну рівність як елемент прогресивного розвитку людського суспільства.

Початок формуванню нового бачення проблеми статусу жінки серед української молоді, як і формуванню модерного українського громадсько-політичного руху було покладено трьома листами Михайла Драгоманова до редакції львівського молодіжного журналу «Друг», у якому співпрацювали Іван Франко, Михайло Павлик, ряд інших активних представників тогочасної української молоді. Ці листи було написано та опубліковано в 1875–1876 рр. Серед інших проблем у них було піднято й питання статусу жінки, бачення її ролі й місця в суспільному та громадському житті. Критикуючи позицію редакції, яка ставила завдання «дать публике, особливо красавицам, «занятную» лектуру» (продовжуючи, очевидно, традицію журналу «Русалка. Письмо для красавиц» [8]), Михайло Драгоманов зауважив, що таке ставлення до жінок, «в которых в Галичине, по немецкому образцу, видят кухарок или, по-шляхетско-польскому, наложниц и салонных болтуний, /.../ которые не читали ничего, кроме молитвенника да польских «Розмаитосцей»» [9, с. 409], є шкідливим, реакційним та безперспективним. В третьому листі, відповідаючи на закид, що його ідеалом є «с стриженным волосьем нигилистка, чи емансипована прогрессистка, спорящая с мужчинами о политических вопросах, а не старающаяся про свои діти»? він писав: «Стрижку или не стрижку оставим /.../ Равно так же кто предпочитает жить не с развитым человеком, а с рабыней, куклой, паразитом и в лучшем случае с недоростком, тот может быть спокоен, что таких женщин станет еще надолго. А что «мой идеал» эмансипирована прогрессистка, спорящая с мужчинами во всех «вопросах», которые доступны прогрессивному мужчине, – это я затрудняюсь сказать. /.../ Разве это только мой идеал или даже только «чад России эпохи реформенной», а не идеал всей передовой Европы и Америки? Вы

вдумайтесь-ка в смисл слова «эмансипированный» да прочитайте хоть Милля «Рабство женщин» да потом и пожимайте высокомерно плечами, пока честная работа передовых женщин, между которыми, говорю это с гордостью, наши занимают не последнее место, дружным натиском в Америке, Англии, Швейцарии, Голландии, Италии, Австралии займет шаг за шагом все позиции, которые до сих пор составляли монополию мужчин. Страх того, что тогда «оставят в небрежении дітей», так же основателен, как страх наших бабушек, что если все мужики будут вольны, то не будет кому за плугом ходить» [10, с. 419–420]. При цьому він зауважує, що причина відмінності рівня участі жінок і чоловіків в інтелектуальному розвитку суспільства обумовлюється тільки та винятково в доступі жінок до освіти, їх можливості її здобути, відмінності в чоловічій і жіночій освіті. На той час, як відомо, вища освіта для жінок була недоступною практично в усіх країнах.

Михайло Павлик, згадуючи про цей період, писав, що, піднявши цю проблему, «казав Драгоманов прислати з Києва, на мої руки, російський переклад звісної праці Мілля про підданство жінок (тут варто зауважити, що ініціатором та редактором цього перекладу була визначна українська письменниця Марко Вовчок [11], внесок якої в розвиток жіночого руху в Російській імперії ще чекає свого окремого наукового дослідження) і твори Добролюбова зі статтями про жіноцтво, котрі прийшли літом 1876 р. Цим і почав Драгоманов емансипаційний жіночий рух серед нас, львів'ян, котрі, однако, захоплювалися, якийсь час, більше повістю Чернишевського «Что делать», яку дістали вкінці 1876 р. – чому Драгоманів був дуже не рад, бо вважав цю повість, щонайменше, за туману в жіночій справі, а то й шкідливу для молодіжи – як показували приміри в Росії» [12, с. 4].

Заклики Михайла Драгоманова, в тому числі й щодо емансипації жінок, знайшли відгук і підтримку серед прогресивної української молоді. Проте їй одразу ж довелося зіткнутися з репресивною системою Австро-Угорської імперії, яка загалом не дуже толерувала прогресивні ідеї, а щодо їх поширення серед українського населення взагалі була рішуче проти [13]. Позиція щодо статусу жінки в суспільстві, висловлена мислителем у листах до редакції журналу «Друг», чітко прослідковується від початків його наукової і громадської

діяльності. Пробна лекція, яку Михайло Драгоманов прочитав для отримання звання приват-доцента університету св. Володимира у Києві, мала назву «О состоянии женщины в первый век Римской империи» [14]. Однією з ключових у цій праці була ідея рівноправності жінок і чоловіків як одна зі складових прогресивного розвитку людського суспільства. Він рішуче заперечує загальноприйнятту, починаючи від римських авторів, точку зору на становище жінки в Римській імперії і негативне значення, яке нібито мав розпад патріархальної сім'ї. Навпаки, розпад патріархальної сім'ї з її «нерозвинутістю людської особистості», абсолютним юридичним та фактичним безправ'ям жінки був явищем прогресивним, оскільки дав можливість жінкам брати участь у суспільному житті, а майнові права та право розлучення, які отримали жінки в період Римської імперії, підготували «можливість християнських дружин, у яких церква запитує перед вступом у шлюб про її особисту згоду на шлюб», тобто заклали основи рівності прав чоловіка і жінки [14, с. 33]. Позиція Михайла Драгоманова щодо статусу жінки в суспільстві однаково далека і від реакційного консерватизму, який обмежував світ жінки та її можливості до трьох К – Küche, Kirche, Kinder (кухня, церква, діти), і від радикального нігілізму з його запереченням цінності сім'ї. В одному з своїх листів він писав до Михайла Павлика: «Обороняйте права жінок на освіту, на працю, на долю в громадському житті, розширяйте право розводу, але стережіться проповідувати вільну любов, як у птахів (це не зовсім вдале порівняння Михайла Павлика, сказане ним, тоді двадцятирічним хлопцем, під час судового засідання, було непомірно роздуте та розтиражоване противниками прогресивних ідей і жіночої рівноправності з метою створення карикатурного образу молодих радикалів та їх дискредитації. – І. А.). Бо й у птахів по більшій частині моногамія існує, поки виростуть діти – а в людей же дитина росте 20 р.» [15, с. 151]. Гендерна рівність не заперечує і не ставить під сумнів існування інституту сім'ї, яка не може залежати тільки від емоційно-духовного стану двох осіб, що її створили, оскільки породжує для них не тільки права, але й обов'язки. Тому вільна згода чоловіка і жінки на створення сім'ї, право на розлучення не є факторами заперечення чи нівеляція цього суспільного інституту. Любов як основа створення сім'ї не виключає потреби

правової регламентації її функціонування, необхідності її збереження і як духовної, і як соціально-економічної, і як культурно-цивілізаційної структури. «Воля – волею, та треба ж якої-небудь конституції і на вольність у любові, як і на вольність у громаді, а *liberum veto* (принцип одноголосного прийняття рішень. – *І. А.*) не годиться ні тут, ні там. Правда, в ділах любові важко написати конституцію, а ще важчи боронити її судом, – але все таки вона мусить бути вироблена і боронена культурою, – котра знатиме і егоїзм і альтруїзм, і рефлексии вольності і рефлексии задержки. Без того ж проповідь вільної любові вийде на користь егоїстам і всього менше на користь жінок. Я це знаю на прикладі нігілістичних кружків, – в котрих так багато виходило самогубств, найбільше серед жінок» [15, с. 152].

Визначення і окреслення поняття гендерної рівності, в сучасному його розумінні, в українській правовій думці вперше зустрічаємо у «Програмі» до «Громади» – періодичного видання, яке Михайло Драгоманов, спільно з Михайлом Павликом та Сергієм Подолинським, започаткували в 1880 р. в Женеві. Саме тут чітко вказано, що умовою всіх прогресивних політичних, соціальних та економічних змін у суспільстві є вимога «рівного права для всякої особи, як чоловіків і парубків, так і жінок і дівчат» [16, с. 151]. Тобто мова не йде про надання жінкам тих чи інших прав, як цього, наприклад, вимагали суфражистки, виборюючи право брати участь у виборах, тобто надання права голосу. Михайло Драгоманов не виокремлює якихось специфічних жіночих прав у політичній чи економічній сферах, чи в громадському житті. Він підкреслює, що невід'ємним елементом політичної свободи є «рівність усіх у громадянських правах і обов'язках» [17, с. 10]. Політичні, громадянські, культурні та інші права особи жодним чином не можуть залежати від її статі. З цього приводу він писав у одному з листів до Наталії Кобринської: «Я все ніяк не можу поділити арифметику на жіночу і чоловічу і думаю, що вона одна для всіх і що жінки себе найскорше піднімуть, коли просто стануть робити всі наші праці не гірше нас» [12, с. 14–15]. Сьогодні, коли на основі досвіду реально існуючої політичної свободи, конституційного закріплення рівноправності жінок і чоловіків, можна констатувати стійкість і живучість дискримінаційних суспільних практик щодо жінок та гендерних стереотипів і

упереджень, із цим твердженням Михайла Драгоманова не можна погодитися. Жінці й сьогодні треба робити всі справи, що роблять чоловіки, значно краще від останніх, щоб досягнути однакового результату. В цьому й полягає реальна, історично виважена оцінка здобутків тієї чи іншої статі, щоб оцінювати їх не з позиції сьогодення, а з позицій часу, в якому їй довелося жити й працювати. В другій половині XIX ст., коли жінки мали незрівнянно гірший правовий статус порівняно з чоловіками, будучи позбавлені політичних прав, доступу до освіти тощо, могло видаватися, що достатньо змін на рівні законодавства, і все вирівнюється само собою. Проте це виявилось значно важче і складніше. Хоча зрозуміло, що передбачити цього ні Михайло Драгоманов, ні будь-хто з прогресивних мислителів XIX ст. не могли. Хоча, безперечно, його ідея про рівність всіх незалежно від статі, є значно ближчою до ідеї гендерної рівності, ніж поступове надання жінкам окремих політичних, культурних, громадянських прав, тобто «підтягування» правового статусу жінки до статусу чоловіків. Заслугує на увагу й той факт, що для Михайла Драгоманова гендерна рівність жодним чином не заперечувала потреби особливого, посиленого захисту здоров'я жінок і дітей. Так, одним із головних завдань у соціально-економічній сфері він вважав «обмеження годин денної праці, перш за все для жінок і дітей, – часом, при якому було б можливим збереження здоров'я та розвиток тілесний і моральний» [17, с. 16]. Очевидно, що нічна праця, на його думку, для цих категорій працівників повинна бути безумовно заборонена. Підсумовуючи сказане, можна зробити такі висновки: для Михайла Драгоманова гендерна рівність як рівність політичних, громадянських, соціальних, економічних та інших прав усіх людей, зокрема незалежно від їх статевої приналежності, є необхідною умовою прогресивного розвитку як людського суспільства загалом, так і кожного окремого народу; боротьба за досягнення та утвердження гендерної рівності є складовою боротьби передового, демократичного з реакційним і регресивним; ідея гендерної рівності, значною мірою завдяки Михайлу Драгоманову, від початків розвитку модерного українського національно-політичного руху стала невід'ємною складовою його програми; сучасні зусилля стосовно утвердження гендерної рівності в українському суспільстві мають органічно

поєднувати традиції та здобутки попередніх історичних періодів, зокрема другої половини XIX ст., з вимогами та стандартами міжнародно-правових інституцій та актів.

Список використаних джерел: 1. The situation of women in Ukraine : doc. 12491 : 25 Jan. 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.assembly.coe.int/ASP/Doc/XrefViewPDF.asp?FileID=12906&Language=EN>. 2. Про Національний план дій щодо поліпшення становища жінок та сприяння впровадженню гендерної рівності у суспільстві на 2001–2005 роки : постанова Кабінету Міністрів України від 6 трав. 2001 р. № 479 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479-2001-п>. 3. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : закон України від 8 верес. 2005 р. № 2866-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>. 4. Чехов А. П. О женщинах / А. П. Чехов // Полное собрание сочинений и писем в тридцати томах. – Т. 5 : 1886. – М. : Наука, 1985. – С. 113–115. 5. Франко І. Тарас Шевченко // Зібрання творів у п'ятдесяти томах / Іван Франко ; ред. кол.: Є. П. Кирилюк (голова) та ін. ; Акад. наук Укр. РСР, Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка. – Київ : Наук. думка, 1976–1986. – Т. 28 : Літературно-критичні праці (1890–1892) / ред. тому Н. Є. Крутікова, С. В. Щурат. – 1980. – С. 112–122. 6. Русова С. Картина споминів про Михайла П. Драгоманова / Софія Русова // Драгоманівський збірник : Праці Українського високого педагогічного інституту ім. Михайла Драгоманова у Празі. – Т. 1 / під заг. ред. д-ра Василя Сімовича. – Прага : Сіяч, 1930. – С. 135–143. 7. Богачевська-Хомяк М. Білим по білому. Жінки в громадському житті України. 1884–1939 / Марта Богачевська-Хомяк. – Київ : Либідь, 1995. – 424 с. 8. Андрусак І. П. Питання гендерних прав на сторінках перших українських періодичних видань для жінок / І. П. Андрусак // Проблеми юридичної науки: філософський, теоретичний та історичний аспекти : матеріали міжрегіонал. круглого столу (м. Львів, 14 квіт. 2011 р.) / Львів. держ. ун-т внутр. справ. – Львів : ЛьвДУВС, 2011. – С. 5–10. 9. Драгоманов М. П. Другий лист до редакції «Друга». Українщина или рутенщина? // Літературно-публіцистичні праці : у 2 т. / М. П. Драгоманов. – Т. 1. – Київ : Наук. думка, 1970. – С. 402–411. 10. Драгоманов М. П. Третій лист українця до редакції «Друга» // Літературно-публіцистичні праці : у 2 т. / М. П. Драгоманов. – Т. 1. – Київ : Наук. думка, 1970. – С. 411–427. 11. Подчиненность женщины / сочиненіе Джона Стюарта Милля ; переводъ съ англійскаго подъ редакціею Марка Вовчка ; с предисловіемъ М. Цебриковой. – Изд. 2-е, испр. – СПб., 1870. – 258 с. 12. Переписка М. Драгоманова з Наталією Кобринською (1893–1895) / зладив і видав М. Павлик. – Львів, 1906. – 24 с. 13. Андрусак І. П. Початок боротьби за гендерну рівність у Галичині (Політичні процеси Івана

Франка та товаришів) / І. П. Андрусяк // Судова влада в Україні і світі: історія, сучасність, перспективи розвитку : матеріали XXV Міжнар. історико-правової конф. (м. Саки, 16–18 верес. 2011 р.) / Міжнар. асоц. істориків права ; Юрид. ф-т Крим. екон. ін-ту ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т імені Вадима Гетьмана та ін. – Київ ; Сімферополь., 2011. – Ч. 1. – С. 417–424. **14.** Драгоманов М. П. О состоянии женщины в первый век Римской империи / М. П. Драгоманов // Университетские известия. – Киев, 1864. – № 5. – С. 1–33. **15.** Переписка Михайла Драгоманова з Михайлом Павlichem (1876–1895) / зладив Михайло Павлик. – Т. VI : 1890–1891. – Чернівці, 1910. – 288, VIII с. **16.** Драгоманов М. Програма «Громади», 1880 р. / М. Драгоманов, М. Павлик, С. Подолинський // З починів українського соціалістичного руху. Мих. Драгоманов і женеvський соціалістичний гурток / зладив М. Грушевський. – Відень, 1922. – С. 150–153. **17.** «Вільна Спілька» – «Вольный Союз». Спроба української політико-соціальної програми / збір і поясн. М. Драгоманова // Драгоманівський збірник : «Вільна Спілька» і сучасний український конституціоналізм / за ред. Тараса Андрусяка. – Львів : Світ, 1996. – С. 7–72.

Надійшла до редколегії 26.03.2014

Андрусяк І. П. Ідея гендерного рівництва во взглядах Михайла Драгоманова

Проанализированы взгляды Михаила Драгоманова на идею гендерного равенства, то есть равенства политических, экономических, культурных, социальных и других прав и свобод человека независимо от половой принадлежности. Рассмотрены пути воплощения этой идеи в жизнь, конституционно-правовые механизмы её обеспечения, разработанные в конституционном проекте мыслителя, его влияние на формирование взглядов Ивана Франко, Михаила Павлика, Натальи Кобрынской.

Ключевые слова: Михаил Драгоманов, Вольный Союз, Иван Франко, Михаил Павлик, Наталья Кобрынская, гендерное равенство.

Andrusiak I. P. Idea of gender equality in the views of Mykhailo Drahomanov

This article deals with the views of Mykhailo Drahomanov on the idea of gender equality that is equality of political, economic, cultural, social and other human rights and freedoms regardless of sex. The ways of implementing this idea into practice, constitutional and legal mechanisms of its ensurment developed in the constitutional draft of the thinker, his influence on the formation of the views of Ivan Franko, Mykhailo Pavlyk, Nataliia Kobrynska also viewed in this article. The analysis of the views of Mykhailo

Drahomanov on the idea of gender equality leads to the following conclusions:

- gender equality is a necessary condition for the progressive development of human society as a whole, as well as each separate nation;*
- the struggle to achieve gender equality is a part of the struggle of advanced, democratic with reactionary and regressive;*
- the idea of gender equality, largely thanks to Mykhailo Drahomanov, became an integral part of his programme from the beginning of development of modern Ukrainian national political movement;*
- current efforts to settle gender equality in Ukrainian society should organically combine the traditions and achievements of previous historical periods, especially the second half of the nineteenth century, with the requirements and standards of international legal institutions and acts.*

Keywords: Mykhailo Drahomanov, Free Union, Ivan Franko, Mykhailo Pavlyk, Nataliia Kobrynska, gender equality.

УДК 342«653»(477)

С. Д. Сворак

О. МАЛИНОВСЬКИЙ ПРО ДЕРЖАВНО-ПРАВОВИЙ УСТРІЙ УКРАЇНИ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Розглянуто політико-правові погляди О. Малиновського на генезу і трансформацію державно-правового устрою середньовічної України. Охарактеризовано домінуючі традиції народовладдя від віче Київської Русі до традиціоналізму державно-правового ладу Великого Князівства Литовського, нові державні інститути якого не вийшли, на думку О. Малиновського, за рамки загальної тенденції демократизму.

Ключові слова: народовладдя, демократичний устрій, віче, литовсько-руське право, норманська теорія, Малиновський.

Відродження української національної держави та розбудова правової системи обумовлює зміну не тільки суспільних, економічних, політичних відносин, але й ціннісно-світоглядних домінант національної самосвідомості і, відповідно, підвищення інтересу до проблем народовладдя у вітчизняних політико-правових ученнях ХІХ–ХХ ст. Повернення до цієї теми продиктовано недостатнім ступенем і якістю висвітлення багатьох питань що внаслідок панування комуністичного, ідеологічного тоталітаризму та відвертої фальсифікації народовладних поглядів українських дослідників,